

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

GÖÇÜN İZİNDE KADIN

Sözcük Sayısı: 3956

Kategori: 1

Araştırma Konusu: Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında göç sorunsalının işlenişinde kadın figürün işlevi

Mayıs 2024

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. GÖÇ SORUNSALININ KADIN FİGÜR ÜZERİNDEN İŞLENİŞİ	3
2.1. Huzursuzluk Adlı Romanda Göç Eden Kadın Figür Üzerinden Mardin Uzamının İşlevi	3
2.2. Cinsiyet ve Göç İlişkisinin Aktarımında Kadın Figürün İşlevi	4
2.3. Meleknaz Üzerinden Göç Kavramının İşlenişi	8
3. SONUÇ	16
4. KAYNAKÇA	18

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar farklı zaman dilimlerinde ve pek çok farklı toplumda görülen göç kavramı ve göç kavramının bireyde oluşturduğu etkiler, edebiyatın da temel konularından biri hâline gelmiştir. Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında göç sorunu ve göç kavramının bireyde oluşturduğu etkiler, uzamsal ve kültürel değerler göz önünde bulundurularak aktarılmıştır. Bireylerde dönüşüme neden olan bu kavramın evrenselliği ve sorunsalın ikincil figürler üzerinden ele alınışı romanın dikkat çeken özelliklerindedir. Evrenselliğini koruyan göç kavramının romanda betimleme, ironi, tezatlık gibi dil ve anlatım özellikleriyle belirtilmesi romanın ileti gücünü artırmakta ve anlatımı sürükleyici hâle getirmekte etkilidir.

Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanı ele aldığı kavramlardan ötürü birçok sosyoloji tezinin odağı haline gelmiştir. Romanın edebiyat alanında yapılan değerlendirmelerinin sosyoloji alanında yapılan değerlendirmelere oranla eksik kaldığı görülmektedir. Bu inceleme çalışmasının hedefi romanın edebî özelliklerini ön planda bulundurarak sosyolojik kuram doğrultusunda bir değerlendirme yapmaktır. Bu inceleme çalışmasının ele aldığı göç kavramının edebiyatla olan ilişkisi Şenay Kırgız Karak'ın *Edebiyatta Yankılanan Bir Seda: Göç* araştırma çalışmasından esinlenerek değerlendirilmiştir. İnceleme çalışmasında ele alınmış bir diğer kavram olan cinsiyetin değerlendirilmesinde ise Gülcan Çolak'ın *Türk Edebiyatında Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti* araştırma çalışmasından yararlanılmış ve edebiyatın cinsiyeti ele alma biçimine değinilmiştir.

Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanı türünden ötürü kurgusallığı ve gerçekliği uyum içinde okuyucuya sunmaktadır. Bir aşk hikâyesi etrafında Türkiye'nin sosyal ve siyasi dokusunu, çatışmalarını ve toplumsal değişimi işlerken içsel huzursuzluğu, kimlik arayışını ve

adalet kavramını da ele alan roman, dolayısıyla edebî yapıda olup içerik olarak da toplumsal eleştirilere ve insan psikolojisi üzerine derinlikli bir işleme sahiptir (Sizgen ve Satık, 2015).

Birey ve toplum üzerinden ele alınan göç kavramının aktarımında kültürel öğelerin de bulunması, romana sosyolojik bir nitelik kazandırmaktadır. Sosyolojik eleştiri, edebiyatın kendi başına var olmadığı, toplum içinde doğduğu ve toplumun bir ifadesi olduğu ilkesinden hareket eder. Yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşullar belirlediğine göre yapılacak iş, bir bilim adamı gibi davranmak ve bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamaktır (Aytürk ve Özgökçe, 2023). Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanı da bu inceleme çalışmasında sosyolojik kuram bağlamında ele alınacaktır.

İlk çağlardan bu yana, ataerkil toplum yapısında kadın varoluş çabası içine girmiş, hem toplumla hem kendisiyle çatışma içine sürüklenmiştir. Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında kendi ayakları üzerinde durmaya, kadın olarak var olmaya, çevresi tarafından kabul görmeye çalışan Meleknaz'ın zorunlu göçü ve mücadelesi ele alınmıştır. Meleknaz'ın içinde hapsediği hayat okuyucuya; eğitim, ekonomi, sağlık, inanç ve eşitlik anlayışlarını kadının bakış açısından sorguladır.

Yapıt; kendi kültürüne, değerlerine ve kendisine yabancılaşmış Gazeteci İbrahim'in arkadaşı Hüseyin'in başına gelen çarpıcı olayı öğrenme amacıyla Gazeteci İbrahim'in Mardin'e gitmesini konu almaktadır. İbrahim yolculuğu sırasında Mardin'de yaşayan Ezidiler ile tanışmış ve onların toplumsal ve bireysel mücadelelerini gözlemlemiştir. Bu süreç boyunca, toplum tarafından dışlanmasına rağmen kendi ayakları üzerinde hem bir kadın hem de anne olmaya çalışan Meleknaz, Gazeteci İbrahim'in ilgi odağı hâline gelmiş ve "Meleknaz'a Yolculuk"u (Livaneli, 2017, s.133) başlamıştır.

Yazar, roman boyunca karakterlerin dış gerçeklikle olan uyumuna dikkat etmiş, Meleknaz'ı içinde var olduğu Ezidi kültürünün bir parçası olarak ele almıştır. Bu çalışmada da Ezidi kültüründe kadın olma ve Ezidi kültürünün göç sorunlarına olan etkisinden ve coğrafya ve birey ilişkisinden bahsedilecektir.

Tezin odağını oluşturan göç sorunsalının ve kadının varoluşunun roman boyunca nasıl ele alındığına çalışmada yer verilmiştir. Çalışmada Meleknaz'ın bir kadın olarak içinde bulunduğu kültür ve göç sürecinden etkilenişi ele alınmıştır. Meleknaz'ın sahip olduğu değerlerin dış etmenler sonucunda hasar görüşü ve zamanla yok oluşuna dikkat çekilmiş, Ezidi kültüründe göç etmiş bir kadın olmak romandaki Meleknaz ve diğer kadın figürler üzerinden değerlendirilmiş kadın figürün göç süresi boyunca uzamla olan etkileşimine dikkat çekilmiştir ve uzam özelliklerinin göç eden kadın figür üzerinden işlevi romanın değerlendirilmesinde gerekli olarak görüldüğünden tezde ele alınmıştır.

2. GÖÇ SORUNSALININ KADIN FİGÜR ÜZERİNDEN İŞLENİŞİ

2.1 Huzursuzluk Adlı Romanda Göç Eden Kadın Figür Üzerinden Mardin Uzamının İşlevi

Coğrafya ve edebiyat, sürekli olarak etkileşim içindedir. Yaşamın ayrılmaz bir parçası olan coğrafya, edebiyat eserlerine mekân ve içerik oluşturmakta; öte yandan edebî eserler, kurgulandıkları dünyanın coğrafyasına hayat vermekte, onu biçimlendirmektedir (Vurmay, 2010). Romanlarda hikâyenin ve figürlerin gelişimi bağlamında önemli bir yere sahip olan uzam, atmosferin belirlenmesinde ve ileti gücünün artırılmasında da önemlidir. Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında da uzam önemli bir yere sahiptir. Roman boyunca figürler ve mekânlar üzerinden değerlendirilen uzam kavramının romandaki işlevi, inceleme çalışmasının bu bölümünde ele alınacaktır.

Huzursuzluk adlı roman İstanbullu Gazeteci İbrahim'in arkadaşı Hüseyin'in ölüm haberini alması ve sonrasında Mardin'e gitmesiyle başlar. "Abisinin Mardin'e cenazeye birlikte getirdiği raporda, ... karın bölgesine ve böbreklerine aldığı bıçak darbeleri sonucunda öldüğü belirtiliyordu." (Livaneli, 2017, s.19) cümlesiyle desteklenmekte olan olay, romanın olay örgüsünü başlatır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Mardin ili, tarımcı köy topluluklarının yaşadığı bir uzamdan yerleşik hayata geçerken düşünsel, dinsel ve ideolojik dönüşümünü kültürel birikimi dolayısıyla oldukça geç tamamlamıştır (Çelebi, 2022). Romanda da Mardin'in günümüzde amaçlanan modern yaşam biçimiyle çeliştiği noktalar dikkat çekmektedir. Kültürel birikimi oldukça fazla olan ve Türk kültüründe de önemli yer tutan Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan sağlık, eğitim ve eşitsizlik sorunlarına değinilmiştir. Ulaşım zorluğu ve göçe bağlı nüfus artışıyla ortaya çıkan bu sorunlar, Türk edebiyatında sıkça eleştirilir. *Huzursuzluk* adlı romanda da bu sorunlar dikkat çekmektedir. Mardin uzamı romanda bir kadının bakış açısından yansıtılmış, uzamın özelliklerine ve birey üzerinde yarattığı etkilere Meleknaz figürü üzerinden değinilmiştir.

Sonuç olarak *Huzursuzluk* adlı romanda Mardin uzamının birey ve toplumların şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ezidilik kültürü çerçevesinde şekillenmiş romanda Güneydoğu Anadolu bölgesinin ele alınması uzamsal zorlukların birey üzerindeki etkisinin de göstergesidir.

2.2 Cinsiyet ve Göç İlişkisinin Aktarımında Kadın Figürün İşlevi

Edebiyatta birçok kez ele alınmış cinsiyet kavramı, güncelliğini koruyan bir sorun niteliği taşımaya devam etmektedir. Türk edebiyatında da dikkat çeken cinsiyet kavramının cinsiyet eşitsizliği üzerinden ele alındığı görülmektedir. (Çolak, 2018). Cinsiyet eşitsizliği toplumda kadına olan bakış açısını şekillendirmektedir. Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı

romanında da göç sırasında duyulan aidiyetsizlik bir kadın figür olan Meleknaz üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda figürün ataerkil toplum yapısında bir kadın olarak varoluşu dikkat çekmekte, bu zorlu sürecin kadın bakış açısından yansıtılması cinsiyet ve göç arasındaki ilişkinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Meleknaz'ın bulunduğu kültürde bir kadın oluşu onun çeşitli engellerle mücadelesini etkilemiş ve bu mücadele sürecinde cinsiyetinden ötürü onu toplumdan uzaklaştırmıştır. Romanda Meleknaz'ın bulunduğu uzamda bir kadın olarak varoluşu kültürel özellikleri bağlamında sunulmuş ve kadına olan bakış açısı kadın figürlerin karşılaştırılmasıyla sorgulanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde kadının göç süreci içinde varoluşu değerlendirilecek, Ezidi kültüründe kadın olmak ve modern kadın algısı üzere bölümlendirilmiş iki paragrafta ele alınacaktır.

Yıllar boyunca dışlanan ve ötekileştirilen kadınların göç süresince de olumsuz durumlarla olan mücadeleleri devam etmektedir. *Huzursuzluk* adlı romanda da ele alınan yalnızlaşma teması yabancılaştırılmaktan kaynaklanmakta olup bireyin kendisini, çevresine duyduğu güvensizlikten ötürü dış dünyaya kapatmasıyla sonuçlanır. Meleknaz da geçmiş yaşantısındaki deneyimleri nedeniyle çevresindekilere güvenmemekte ve onlara temkinli yaklaşmaktadır. Bu durum metinde verilen “Demek ki insanlığa güven duymanın tam olarak yıkılışı böyle oluyormuş diyordum, umut kapılarının, pencerelerin sıkı sıkıya kapatıldığı bir kararlılık hâli, artık hiç kimsenin aralayamayacağı bir demir kapı...” (Livaneli, 2017, s.148) ifadesiyle belirtilmektedir. İbrahim'in Meleknaz'la iletişim kurmaya çalıştığı “Merhamet Zulmün Merhemi Olamaz” (s.135) bölümünden alınmış bu alıntı Meleknaz'ın umudunu kaybettiğinin ve kendisini dış dünyadan soyutladığının bir göstergesidir. Güven duygusunu kaybetmenin demir kapıları aralayamamaya benzetilmesi, Meleknaz'ın geçmişte yaşadıkları sonucunda şimdiki çevresine karşı kendisini kapattığının bir göstergesidir. Alıntıda verilen umut kapıları ve pencerelerini sıkı sıkıya kapamış figürün umudunun tekrar yıkılmasından

korktuğu belirtilmektedir. Korkunun figürde yarattığı olumsuz duygular ve bu duygulardan kaçma çabası figürün kendisini yalnızlaştırdığını göstermektedir. Meleknaz’ın olumsuz duygu durumlarının temelini oluşturan geçmiş yaşantıları ise romanın “Laleş Vadisi Misafiri” (s.31) bölümünde anlatılmaktadır. “En büyük zulmü Yezidiler görmüş... on yaşından büyük erkeklerin kafalarını kesmiş, kadınları, kızları esir alıp tecavüz etmiş, sonra da satmış.” (s.33) alıntısında sözü edilen muamele, Meleknaz için de geçerlidir. Küçük yaşta tecavüz edilen ve kendisinden yaşça büyük adamlara satılan Meleknaz, kendisini kurtarmak için diğer sığınmacılarla Laleş’e kaçmıştır. Ezidiler’in gördükleri zulümden kaçmak için kullandıkları Laleş, onlar için kutsal bir mekân olarak nitelendirilmektedir. Ezidi kadın ve kızlar ise cinsiyetlerinden ötürü küçümsenmeleri ve değersizleştirilmeleri sonucunda insancıl davranışlardan uzak kalmış ve nesneleştirilmişlerdir. Dolayısıyla bir daha benzeri durumlarla karşılaşmamak amacıyla kendilerini soyutlayan, toplumda arka planda yaşamını sürdürmeye çalışan Ezidi kadınları yalnızlaşmış ve yabancılaşmışlardır. Ezidi toplumunun bir parçası olan Meleknaz da göç süresince cinsiyeti yüzünden çevresi tarafından maruz kaldığı davranışlarla değersizleştirilmiş ve dolayısıyla çevresine yabancılaştırılmıştır.

Kadına bakış açısının zamanla farklılaşması sonucunda modern kadın algısı oluşmuş, toplumun bu algıya uyan ve uymayan bireylere karşı davranışlarında da farklılık meydana gelmiştir. Livaneli’nin *Huzursuzluk* adlı romanında da “modern kadın” algısı “Melek Jolie” (s.73) figürü üzerinden eleştirilmiş, kadının varoluş süresince mücadele ettiği sorunlar bu neticede değerlendirilmiştir. “ışıklı Hollywood dünyasından” (s.74) gelen Jolie, göçebe kamplarındakilere düzenlediği ziyaretlerinde Ezidi kültürünün tanrısı “Melek Tavus” olarak tanımlanmış, haber ajanslarının tüm ilgisini üzerine toplamıştır. İbrahim ise bir yardımcı, kurtarıcı ve tanrıça - “Angelina Jolie de Efes tanrıçası Artemis gibi. (s.84)- olarak nitelendirilen Jolie’ye bakış açısını “...o güzel ötüşüyle bana dış dünyayı, baharı, sarmaş dolaş gezinen

sevgilileri hatırlatıyor, özgürlüğü aklıma getirmesi canımı daha çok yakıyordu. Nefret ediyordum o güzellik simgesi kanaryadan çünkü o mahzende güzelliğe yer yoktu.” (s.75) ifadesiyle belirtmiştir. İçinde bulunduğu topluma ait olmayan Jolie, tanıklık ettiği vahşete ve haksızlıklara yabancısıdır. Meleknaz gibi soyutlanan figür, İbrahim’e göre içinde bulunduğu topluma “ait” görülen ezilmiş, değersizleştirilmiş ve umudunu tamamen yitirmesine neden olacak kadar zulüm görmüş bir kadın olmadığından nesneleştirilen Ezidi kadınların mücadelelerini anlayamayacak, onları sadece uzaktan izleyebilecek ve dolayısıyla pasif bir seyirci olarak kalacak bir birey olarak nitelendirilmiştir. Figürlerin adlandırılması da aynı zamanda dikkat çekmektedir. “Meleknaz” ve “Melek Jolie” figürlerinin kurgulanmasında “melek” sözcüğünün seçimi, figürler arası benzerliği vurgulamaktadır. Bu benzerlik, iki farklı kültür ve yaşam biçimine sahip figürlerin kurtarıcı kimliğini belirtir. Meleknaz içinde bulunduğu zorlu göç durumundan kurtulmaya çalışırken etrafındakilere de yardım etmiş, elinden geldiğince onları desteklemiştir. Angelina Jolie ise Ezidilerin zorunlu göçünün bir parçası olmamasına rağmen gösterdiği yardımseverlik dolayısıyla bir “melek” olarak nitelendirilmiştir. Saflığı ve iyiliği temsil eden “melek” sözcüğünün seçilmesi, figürlerin çevreleriyle olan etkileşimin bir yansımasıdır. Yaptıkları iyilik ve yardımlarla dikkat çeken figürler, kimlikleri kale alınmaksızın niteliklerinden ve davranışlarından ötürü öne çıkmışlardır. Öte yandan çevreleriyle olan olumlu etkileşimlerine rağmen Meleknaz ve Angelina Jolie, eleştirilere maruz kalmışlardır. Meleknaz, davranışlarının çıkarları doğrultusunda eleştirilirken, Angelina Jolie’nin davranışlarının amacı “ilgi çekmek” olarak belirtilmiştir. Sonuç olarak kadın figürlerin davranışları doğrultusunda, toplumun algıları dışına çıkamayıp yargılandıkları görülmektedir. “Modern kadın” algısına uymasına rağmen göç süresine yabancı olmak nedeniyle dışlanan Jolie içinde bulunduğu uzama uygun görülmemekte olup “şan ve şöhret peşinde koşuşturan” bir kadın olarak belirtilmiştir. Bu durumda kadınların, buldukları toplumun algısına uyup uymama neticesinde farklı değerlendirildiklerine ve amaçları ne olursa

olsun bu algı doğrultusunda eleştirildiklerine ulaşılmaktadır. İdeal yani modern bir kadın olmanın dışında içinde bulunulan topluma “ait” olmak veya olmamak sonucunda bireylerin yabancılaştırıldıkları görülmektedir.

Doğu kültürünü temsil eden Meleknaz ile Batı kültürünü temsil eden Jolie figürleri, kadına bakış açısının yansıtılmasına örnektir. Ezilmiş ve haklarından yoksun bırakılmış Meleknaz ve Hollywood’un ihtişamlı dünyasından gelen Jolie figürlerinin buldukları uzama ait olmamaları dolayısıyla dışlandıkları görülmektedir. Aynı zamanda, Ezidi kültüründe “alışılmışın bir parçası” haline gelen kadının değersizleştirilmesi ve nesneleştirilmesi Doğu kadınının baş etmek zorunda kaldığı iğneleyici ve huzursuzluk verici davranışlarının yansıtılmasına kaynaklık eden Meleknaz’ın yaşantılarının Jolie’ninkilerle karşılaştırılması, kadınların içinde yer edindikleri kültür ve uzam dolayısıyla çevreleri tarafından soyutlandığının bir göstergesidir. Livaneli’nin *Huzursuzluk* adlı romanında ele alınan cinsiyet ve cinsiyetin eşitsizliğinin kadın figürler üzerinde yarattığı olumsuz duygu durumları göç bağlamında dikkat çekmektedir. Buldukları ortama yabancı olmakla suçlanan figürlerin değersizleştirilip yabancılaştıkları da bu doğrultuda görülmektedir.

2.3 Meleknaz Üzerinden Göç Kavramının İşlenişi

Zorunlu göç eden kişiler şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmayı hedefleyerek uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçır ya da bu yerleri terk ederler (Tilbe, 2015). Zülfü Livaneli’nin *Huzursuzluk* adlı romanında göç kavramı, Meleknaz’ın zorunlu göçü üzerinden temsil edilmektedir. Romandaki Meleknaz figürünün mülteci kampından kaçıışı ve bu süreç boyunca yaşadıkları dikkat çekmektedir. Göç süreci boyunca dönüşüm geçiren figürün kimliği de değişmiştir. Meleknaz’ın göç sırasında ve sonrasındaki dönüşümü sırasıyla sağlık, ekonomi,

din, kültür, inanç ve iletişim anlayışı olmak üzere bölümlendirilmiş paragraflarda incelenecektir.

Göç sırasında sağlığın ihmal edilmesi ve sonucunda yaşam kalitesini azaltan etmenlerin ortaya çıkması oldukça olasıdır. *Huzursuzluk* adlı romanda sağlık sorununa Meleknaz'ın kızı Nergis üzerinden değinilmiştir. Gazeteci İbrahim, Meleknaz'ı bulmak için Nergis'i aramaya başlar. İbrahim'in aklına Nergis'in bulunabileceği yerler olarak "hastaneler, kimsesiz çocuklar bakımevi, mülteciler için sığınma evleri, yetiştirme yurtları, yetimhaneler, yardım kuruluşları..." (Livaneli, 2017, s.137) gelir. Bu sıralamada ilk olarak hastaneden söz edilmesi Nergis'in sağlık sorunları olduğunu ve tıbbi bakıma ihtiyaç duyduğunu gösterir. Sığınmacı bebekler için özel hastanelerin oluşu da -"özellikle de hasta olanlarının nerede kaldığını öğrenmiş" (s.140)- bu durumun ciddiyetini vurgular. Daha yeni doğmuş bir bebek, tıbbi yardıma muhtaç ve hastanelere bağlı yaşamak zorundadır. Aynı zamanda çocuklar için sevgi dolu bir yuva olması beklenen "Sevgi Evi" adlı tedavi merkezinde çocuklar gerekli ilgiyi görmemektedir, bu durum İbrahim'in Nergis'i görmeye gittiğinde yaptığı gözlemlerle, "Sevgi Evi"nde çalışanların bu tedavi işiyle çok da uğraştıkları gibi bir izlenim oluşmadı bende." (s.140) vurgulanmaktadır. Asıl amacına uygun işlemeyen tedavi merkezinin adının "Sevgi Evi" oluşu da dikkat çekmektedir. Masumiyetin ve saflığın temsilcisi olan çocukları iyileştirme üzerine yapılandırılmış "Sevgi Evi", aksine umursamaz bir işleyişe sahiptir. Bu durumda sağlık merkezleri güvensiz olarak belirtilmiş ve sağlık sorununun çözümsüz kalması eleştirilmiştir. Bu doğrultuda sağlık merkezlerine duyduğu güveni kaybeden Meleknaz ise çaresizlik ve kaygıyla yüzleşmektedir. Zorlu göç sürecinde çocuğuna bakma görevini tek başına üstlenmiş Meleknaz, Nergis'in sağlığını emanet etmek zorunda kaldığı tedavi merkezine kuşkuyla yaklaşmakta, merkeze güvenip güvenmemekte tereddüt etmektedir. En doğal insan haklarından biri olan sağlık, bu neticede evrensel güven sorununu beraberinde getirmektedir. Özellikle de

küçük yaştaki Nergis üzerinden ele alınan bu sorun, birey ve sağlık yetkilileri arasında huzursuzlukla sonuçlanır. Sağlık sorunu çocuk figürü üzerinden dikkat çekse de sorunun sadece belirli bir yaş grubuna hitap etmediği romanda bahsedilen “Sınır Tanımayan Doktorlar” (s.33) adlı örgütle belirtilir. Her yaş ve milletten mültecilere bakmakla yükümlü örgüt Dünya’nın çeşitli ülkelerinden gelen doktorlardan oluşmaktadır. Bu neticede örgütün birçok farklı görüşe ve farklı tıbbi anlayışa ihtiyaç duyduğu belirtilir. “Sınır Tanımayan Doktorlar” sıfat tamlamasıyla nitelendirilen örgüt beklenenin aksine göç süresince birçok mülteciye yardım etmekte yetersiz kalmıştır. Tamlama yardımıyla yapılan ironi göç süresince tıbbi desteğin yeterli olmadığını belirtir. Evrensel sağlık sorununu göç üzerinden ele alan romandaki bu sorun yalnızca belirli bir yaş grubuna hitap etmemektedir fakat Nergis figürü ile roman boyunca birçok kısımda dikkat çeken sorun okuyucuya bu şekilde daha etkili aktarılır.

Göç sonucunda sahip olunan ekonomik gücün kaybedilmesi, eski yaşantılardan kopmayı beraberinde getirir. *Huzursuzluk* adlı romanda Meleknaz figürü de ekonomik zorluklarla mücadele etmektedir. Meleknaz, sığınmacı kampında ve kamptan ayrılışı sırasında baba kimliği bilinmeyen ve “iki gözü de görmeyen” (s.137) Nergis’e elinden geldiğince sahip çıkmış onu beslemiş ve onun iyiliği için çabalamıştır fakat ekonomik sorunlarından dolayı Nergis’e annelik etmekte yetersiz kalan Meleknaz, onu bir sağlık evine bırakmak zorunda kalmıştır. Göç ettikten sonra ekonomik yetersizliklerle mücadele eden Meleknaz bir evde yatılı hizmetçilik yapmaya başlamıştır. İşinin yatılı oluşundan dolayı Nergis ile birlikte kalamayan Meleknaz, Nergis’i sadece ziyaret edebilmekte ve onu oldukça özlemektedir. Nergis’in gözlerinin tedavi edilmesi gerektiği fakat böyle bir durumun Meleknaz’ın ekonomik yetersizliğinden dolayı mümkün olamayacağı “Çünkü bu işler para ister, özel klinikler ister, devlet yurdu nasıl yapsın bunları?” (s.141) ifadesiyle belirtilmiştir. Alıntılanan cümlede soru sorma tekniğinden yararlanılması okuyucuyu özel klinik ve devlet yurtları arasındaki

farklılıkları sorgulamaya yönlendirir. Bu sorgulama doğrultusunda bireyin ekonomik durumunun sağlık imkânlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Sağlık imkânlarından ekonomik yetersizlikler dolayısıyla yararlanma imkânı bulamayan figürün bulunduğu zorlu durum dikkat çekmektedir. Sonuç olarak göç sonrası ekonomik bağımsızlığını elde etmeye çalışan bireylerin gerekli sağlık imkânlarından faydalanamadıkları görülmektedir.

Geçmişten günümüze değişim gösteren din, çoğu toplumda önemli bir yere sahiptir. İnsanları rahatlatmayı ve mutluluğu amaçlayan bir inanç sistemi olarak nitelendirilen din, toplumlar arasında çeşitlilik gösterebilir. *Huzursuzluk* adlı romanda da din kavramı ve bu kavramın toplumdan topluma gösterdiği farklar uzam karşılaştırmalarıyla dikkat çekmektedir. Romanda uzam çeşitliliğine yer verilmesi toplumlar arası görüş farklılıklarını belirtirken aynı zamanda dine olan bakış açısını da yansıtır. Romanda Amerika ve Anadolu arasında yapılan karşılaştırma İslam dininin topluma nasıl yansıtıldığını ve toplum tarafından nasıl değerlendirildiğini belirtir. Anadolu’da din, amaçlarına ulaşma doğrultusunda katı kural ve sistemler etrafında şekillenmiştir. Anadolu’da dinin oluşturduğu kurallar romandaki Advie Hanım Teyze figürünün kabul ettiği ve benimsediği bazı görüşlerle aktarılır. “Yezidilerde Müslümanla evlilik olmaz, yalandır” (s.34) alıntısında dikkat çeken geniş zaman eki ve “yalan” sözcüğünün kullanılması bireylerin inançları etrafında şekillenmiş keskin görüşleri belirtmektedir. Ezidiler ve Müslümanlar arasındaki evlilik kuralları ve bu kurallar doğrultusunda dini benimsemiş bir figür olan Advie Hanım Teyze’nin Hüseyin ve Meleknaz arasındaki ilişkiyi reddetmesi, inancın birey üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Kendisini Mardin’de bulan Meleknaz’ın da bulunduğu uzamdan etkilendiği görülmektedir. Ezidiliğin getirdiği inanç esaslarına sahip Meleknaz, göçü sonrasında Advie Hanım Teyze ile çatışma haline girmiştir. Advie Hanım Teyze tarafından roman boyunca “iblise tapan” olarak nitelendirilen Meleknaz’ın aidiyetsizliği Advie Hanım Teyze’nin inançlara olan ön

yargısından ve bilinçsizliğinden kaynaklanır. Diğer dinleri kendi inandıkları kadar değerli görmeyen Advıye Hanım Teyze, Meleknaz'ı ötekileştirmektedir. Meleknaz ise çevresinin ona ve kendi inançlarına duyduğu yabancılıktan dolayı kendini ifade etmekte ve göç öncesi kendisine samimi gelen ortamı tekrar elde etmekte başarısız olmuştur. Dini farklılıklar ve inançlar birbirleriyle çatışmasından kaynaklanabilen dışlanma durumu, bireylerin yalnız hissetmesine neden olmakta ve ötekileştirilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Kimliğin oluşmasında yadsınamaz bir yere sahip olan kültür kavramı; anlayışların, davranışların, inançlarının ve tutumların şekillenmesinde etkilidir. Birey kültürüyle olan etkileşimi doğrultusunda, kültürünün ona kattığı çeşitli örf ve adetleri de benimser. Göç etmek zorunda kalarak benimsedikleri ortamdan ayrılan ve kendi kültüründen uzaklaşan bireylerin ise geldikleri yeni uzamı benimseyememelerinden kaynaklı yalnızlık ve aidiyetsizlik duyguları ortaya çıkar. *Huzursuzluk* adlı romanda da figürler arasında yaşanan kültür çatışması ve bu çatışma sonucunda hissedilen yabancılık durumu dikkat çekmektedir. Ezidi toplumunun bir parçası olan Meleknaz, göçmen kampından Mardin'e gelişiyle kendisini tanımadığı bir ortama ayak uydurmaya çalışır hâlde bulmuştur. Fakat Meleknaz geldiği yeni uzamda da Ezidilik kültürünün onda oluşturduğu etkileri hâl ve davranışlarıyla yansıtmaya devam etmiştir. Meleknaz'ın kültürünün onda bıraktığı izleri karşı tarafa yansıtmayı Advıye Hanım Teyze tarafından garipsenir. Romanın "Laleş Vadisi Misafiri" adlı bölümde yaşanan olaylar da bu bağlamda dikkat çekmektedir. "Marul" Ezidilerin "en çok korktukları şey"dir (s.38). Bu nedenle Meleknaz Advıye Hanım Teyze'nin marul kesmesine "çığlık atarak" (s.38) tepki verir. Meleknaz inançlarının onda yarattığı bu etkiyi Ezidilik'e yabancı kişiler etrafında dile getirdiğinde garipsenir çünkü bu davranışı diğerleri için alışılmışın dışındadır. Bu dışlanma durumu maruldan korkmanın "tuhaf" olmasının yanı sıra Meleknaz'ın bu durumu çığlık çığlığa dile getirmesinden de kaynaklanır. Meleknaz'ın bu tepkisi Advıye Hanım Teyze ve Aysel

tarafından abartılı ve “normalin dışında” olarak belirtilir. Bu yanlış anlaşılma ve dolayısıyla küçümsenme durumu, Adviye Hanım Teyze ve Aysel’in bakış açılarından ve Ezidilik kültürüne ön yargılı oluşlarından kaynaklanmakta olup kendilerine yabancı gelen davranışları eleştirmeleriyle sonuçlanır. Bu olumsuz davranışların, göç etmenin ardından çeşitli zorluklara maruz kalmış ve kendisine samimi olan ortamdan uzaklaşmak zorunda kalmış bir figür için oldukça yaralayıcı olduğu görülmektedir. Ezidilerin çevreleri tarafından başkalaştırılmaları nedeniyle içinde buldukları göç deneyimleri ve sonucunda hem toplumsal hem de bireysel soyutlanmaları dikkat çeker. Kökenleri Mezopotamya’ya dayanan Ezidilik, romanda geçen “o kadar eski bir din ki herkes başlangıcını unutmuş” (s.46) ifadesiyle belirtilmiştir. Bu neticede Ezidilik’in eski kökenlere sahip oluşu bu kültürün kalıcılığını belirtmekte ve dolayısıyla bireyler üzerinde oluşturabileceği etkiler hakkında bilgi vermektedir. Ezidiler, varoluş süreçleri boyunca kökenlerini korumak, özelliklerini kaybetmemek ve kendilerini değişime karşı korumak için kendilerini çevre etkilerine kapatarak yaşamayı tercih etmişlerdir (Bozkur, 2014). Dolayısıyla Ezidi kültürünün parçası olan bireyler de çevreleriyle olan iletişim becerileri geliştirmekte zorlanmış ve dış dünyayla olan etkileşimlerinde yetersiz kalmışlardır. Bu toplumun bir parçası olan Meleknaz çevresiyle olan iletişim yetersizliğinden ötürü göç sonrasında içinde bulunduğu uzama uyum sağlamakta güçlük çekmiştir. Ezidilerin kültürel yapısı romanın “Kendi Kanıyla Sarhoş Olmak” (Livaneli, 2017, s.43) bölümünde dile getirilmiştir. Fuat Amca figürünün İbrahim’i Ezidilik hakkında bilgilendirdiği bölümde Ezidi bireylerin soyutlanması dikkat çeker. “...bir kere Yezidi sözünden başlayalım. Bu insanlar Yezidi değil Ezidi’dir.” (s.46) ifadesinde Fuat Amca’nın toplumun adını düzeltmesi, Ezidiliğin diğer kültürlerle etkileşim hâlinde olmadığı bir göstergesidir. Ezidilerin uğradıkları hoşgörüsüzlüklerin büyük çoğunluğunun yanlış anlaşılmalardan ve soyutlandıkları için haklarında yeterince bilgi sahibi olunmamalarından kaynaklandığı görülür. Ezidilikte tanrı “Melek Tavus” (s.46) adlı tavus kuşunu andıran bir varlıktır. Fuat Amca’nın anlatıları ve

kültürel dış gerçeklik bağlamında “Melek Tavus’un cennetten kovulduğu” (Bozkur, 2014) görülmektedir. Ezidilikten “sonra gelen dinlerde şeytan da cennetten kovulduğu için” (Livaneli, 2017, s.46) Melek Tavus da şeytan olarak nitelendirilmiştir. “Şeytana taptıkları sanıldığı için tarih boyunca zulüm görmüşler, bir türlü iflah olamamışlardır.” (s.47) ifadesinde Ezidi toplumunun dışlanma gerekçesi ve sonucunda bu soyutlanmanın birey üzerinde neden olduğu etkilerin kalıcılığı vurgulanmaktadır. Meleknaz da dolayısıyla diğer Ezidi bireyler gibi toplum tarafından dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. Meleknaz’da oluşan aidiyetsizlik ve yalnızlık, dışlanmış bir kültürün parçası olmasından kaynaklanır. İçine kapanmış ve kendi hâlinde varoluşunu sürdüren kültürlerin dış dünyayla etkileşim yaşamaması sonucunda hoşgörüsüzlük ve yanlış anlaşılmalardan dolayı dışlandıkları görülmektedir. Dolayısıyla dışlanan bir kültürün parçası olan bireyler de diğer toplumlar tarafından farklılaştırılır.

Dil benzerlikleri veya aynı dili konuşmak, kolay iletişim kurmakta önemli bir yere sahip olsa da iletişimi oluşturan tek etmen değildir. Bireylerin yaşantıları, deneyimleri ve geçmişlerini aktarış biçimleri de bu bağlamda önemli rol oynar. *Huzursuzluk* adlı romanda da Meleknaz’ın diğer figürlerle olan iletişimi dikkat çekmektedir. Oğlu Hüseyin’in yasını tutan Adviye Hanım Teyze’nin Aysel ve Hüseyin’le olan iletişimi Meleknaz’la olan iletişimden oldukça farklıdır. Hüseyin’le gurur duyan Adviye Hanım Teyze, oğlunun Meleknaz’la olan ilişkisinden rahatsızlık duymaktadır. Oğlunu “iblise aşık” (s.21) olmakla suçlayan Adviye Hanım Teyze, Meleknaz’ı küçümsemekte ve onu hor görmektedir. Meleknaz, Adviye Hanım Teyze tarafından hoş karşılanmamakta, aksine tekrar eden “şeytan” (s.14) ve “iblis” (s.21) tanımlamalarıyla nitelendirilmektedir. Adviye Hanım Teyze, kendisine ismiyle hitap edecek kadar saygı duymadığı Meleknaz’a olan suçlama ve nefretini Hüseyin’in kız kardeşi Aysel’e de sitem ederek aktarmaktadır. Aysel de Meleknaz’a saygı duymamakta ve onu sürekli aşağılamaktadır. Türkçeyi iyi konuşamayan Meleknaz ise Adviye Hanım Teyze ve Aysel karşısında pasif

kalmakta, onların aşağılamalarına karşı kendisini savunamamaktadır. Bu durumda Meleknaz ile kurulan iletişimin tek taraflı olduğu ve Meleknaz'ın Advıye Hanım Teyze ve Aysel'in otoriter tavrı karşısında ezilip yok sayıldığı görölmektedir. Meleknaz'ın da zorunlu göçünün ardından kendisine benzer nitelikli bireylerden ayrı kalması ve kendisine yabancı bir ortamda iletişim sorunları yüzünden dışlanması figürde aidiyetsizliğe neden olmuştur. İletişimin kurulmasında kültürel önyargılardan kaynaklanan olumsuzluklar, bireyin çevresiyle olan iletişimini geriye çekmekte ve bireyin çevresi tarafından soyutlanmasına neden olmaktadır.

Göç kavramının birey üzerinde yarattığı etkiler, bireyde zamanla değişime ve ilerisinde dönüşüme neden olmaktadır. Bu doğrultuda Meleknaz'ın göç süresi boyunca ve ardından kimlik ve davranışlarında çeşitli değişimler görüldüğü söylenebilir. Geçmişte samimi olduğu ortamdaki ayrı kalan Meleknaz, yeni geldiği uzama ve etrafındaki bireylere uyum sağlama sürecine girmiştir. Bu süreç boyunca ise kimliğinden ötürü çeşitli adaletsizlikle baş etmek zorunda kalmıştır. Çevresiyle mücadelesi boyunca dışlanan, ötekileştirilen ve aitlik duygusundan yoksun kalan Meleknaz, gerekli sağlık imkânlarına ulaşamamakta, ekonomik yetersizlikleri sonucunda çeşitli kurumlardan yararlanamamakta, kültürü ve inanç esasları yüzünden dışlanmakta ve kendisini savunmak veya ifade etmekte yetersiz kaldığı için küçümsenmekte ve dışlanmaktadır. Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında haksızlıklara maruz kalan Meleknaz figürü üzerinden göç kavramı etrafında bireyin dönüşümü yansıtılmaktadır. Göç eden bireylerin kendilerini buldukları ortama ait hissetmemeleri ve ötekileştirilmeleri, bireylerin çeşitli haksızlıklarla mücadelesini beraberinde ortaya çıkmaktadır

3. SONUÇ

Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında küresel bir sorun niteliği taşıyan göç, gazetecilik mesleğiyle uğraşan İbrahim figürünün gözlemleri aracılığıyla anlatılmıştır. Bir aşk hikâyesi çevresinde şekillenen romanda, İbrahim'in figürlerle olan iletişimi göç sorununun aktarılışında önemli rol oynamakta olup sorunlara sorgulayıcı bir bakış açısıyla yaklaşmayı sağlar. Bir yolculuk niteliği taşıyan hikâye, İbrahim'in Ezidi kültürüyle tanışması ve bu kültürün parçası olan bireylerle iletişimi doğrultusunda çıkarımlarını belirtir.

Ezidi kültürünün işlendiği romanda dış gerçeklik uzamsal ve kültürel açıdan değerlendirilmiştir. Evrensel nitelik taşıyan göç sorunsalının ele alınışında göç etmenin nedenleri bu doğrultuda dikkat çekmektedir (Karak, 2014). Güvenli bir ortamda yaşamaya devam etmeyi amaçlayan Meleknaz'ın göçü sırasında da bu etmenlerden etkilendiği görülmektedir.

Romanda, göçün bireyde neden olduğu dönüşüm Meleknaz figürü aracılığıyla dile getirilmiştir. Göç sırasında ve sonrasında ortaya çıkan sorunlar sağlık, ekonomi, din, kültür, inanç, iletişim ve cinsiyet kavramları üzerinden eleştirilmiştir. Figürün bulunduğu ortamdan ayrılışı sonucunda yeni geldiği ortamdaki aidiyetsizliği diğer figürlerle olan iletişimi üzerinden aktarılır. Bu aidiyetsizliğin neden olduğu toplum tarafından soyutlanma, yabancılaşma ve yalnızlaşma dikkat çekmektedir.

Cinsiyet kavramıyla ele alınan sorunsal, Doğu ve Batı çatışmasını temsil eden Meleknaz ve Angelina Jolie figürleri üzerinden eleştirilmektedir. Farklı kültür ve uzamlara ait bireyler, buldukları ortama yabancı olmakla suçlanmış, cinsiyetlerinden ötürü çeşitli genellemelerle nitelendirilerek toplum tarafından soyutlanmışlardır.

Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanında ele alınan göç kavramına Meleknaz figürü üzerinden değinilmiştir. Meleknaz figürünün dönüşümü bağlamında dikkat çeken tema; yalnızlaşma, yabancılaşma ve ötekileştirilme gibi temalar üzerinden işlenmiştir. Roman türünde yazılmış olması bağlamında kurgu ve dış gerçekliği bir arada sunan eserde figürlerin içlerinde buldukları kültür de roman boyunca dikkat çekmektedir.

Göç eden veya etmek zorunda bırakılan bireylerin mücadelesini ele alan *Huzursuzluk* adlı romanında göç, bir sorunsal niteliğinde ele alınmış ve romanda göç eden kadın figür olan Meleknaz üzerinden sosyolojik kuram bağlamında değerlendirilmiştir. Romanda sağlık, ekonomi, din, kültür, inanç, iletişim ve cinsiyet temaları üzerinden ele alınan göç kavramının aktarımında işlev gören Meleknaz figürünün bireysel ve toplumsal sorunları iletimi bu çalışmanın odağını oluşturmuş ve çalışmada değerlendirilmiştir.

4. KAYNAKÇA

- Aytürk, F., & Özgökçe, P. (2023). Sosyolojik eleştiri kuramına örnek bir inceleme: Değirmen öykü kitabı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 109-117. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad/issue/78287/1217720>.
- Bozkur, N. (2014). *Din, tarih ve kültürel özellikleriyle Batman ve çevresinde yaşayan Êzîdîler* (Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, İ. (2022). Zülfü Livaneli'nin Huzursuzluk romanının göç politikası bağlamında incelenmesi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(1), 59-68. <https://aperta.ulakbim.gov.tr/record/228209>.
- Çolak, G. *Türk edebiyatında kelimelerin toplumsal cinsiyeti. Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 43, 2018, ss. 87-125, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/37254/370508>.
- Kırgız, K. Ş. (2014). Edebiyatta yankılanan bir seda: Göç. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (51), 229-243.
- Livaneli, Z. (2017). *Huzursuzluk*. İnkılap Yayınları.
- Sizgen, A., & Satık, B. (2015). *Zülfü Livaneli'nin roman ve romancılığı*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi.
- Tilbe, A., & Sirkeci, İ. (2015). Göç ve göçmen yazını üzerine. *Transnational Press London*. 2(1):1-4. https://www.researchgate.net/publication/333525968_Editorden_Goc_ve_gocmen_yazini_uzerine.
- Vurmay, M. A. (2010). Edebiyat, coğrafya ve uzam: Hardy'nin Yuvaya Dönüş adlı romanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 50(2), 207-220.